

Ernest **Hemingway** (21. 7. 1899 Oak Park /dnes předměstí Chicaga/, stát Illinois – 2. 7. 1961 Ketchum, stát Idaho)

Americký spisovatel a novinář, představitel moderní realistické prózy.

Ernest Hemingway se narodil jako jedno ze šesti dětí **chicagského lékaře**. Rodiče vytvořili svým dětem kulturně podnětné prostředí se silným **vztahem k volné přírodě a k lovu i rybaření**.

Když se Spojené státy zapojily r. **1917** do **První světové války**, fyzicky zdatný Ernest vstoupil jako **dobrovolník do americké armády**. Byl zařazen k ostraze ambulancí zdravotnických sborů Červeného kříže a bojoval v **severní Itálii** na proslulém horském bojišti kolem řeky Piava, kde Italové společně s Brity, Francouzi a Američany válčili proti rakousko-uherskému vojsku. Při jedné bojové akci byl Hemingway vážně raněn.

Po válce se vrátil do Spojených států a pracoval jako **novinář**. R. 1921 se oženil s Hadley Richardsonovou (1891 – 1979) a r. 1923 se jim narodil syn. S rodinou Hemingway přesídlil na několik let do **Paříže**. Francie byla tehdy hlavním centrem moderní kultury a její uvolněné, svobodomyšlné a invenční prostředí přilákalo k dlouhodobým pobytům řadu mladých Američanů, kteří tak unikali z atmosféry tupé soutěživosti, konzumní morálky a pokryteckého puritánství ve své vlasti. Z Francie Ernest a Hadley podnikali cesty mj. do **Španělska** – hispánská kultura Hemingwayovi natrvalo učarovala.

Kulturní život Američanů v Paříži se soustřeďoval kolem **Gertrude Steinové** (1874 – 1946), Američanky s německými kořeny, která žila ve francouzské metropoli již od r. 1903 se svou intimní partnerkou Alicí Toklasovou a stala se přítelkyní i podporovatelkou mnoha významných moderních výtvarníků, jako byli Paul Cézanne, Henri Matisse, Pablo Picasso nebo Georges Braque.

Steinová vytvořila pojem **Ztracená generace (Lost Generation)**: označovala jím mladé Američany, kteří měli za sebou dramatickou válečnou zkušenost a po návratu domů prožili deziluzi z toho, jak se jim většinová, materialisticky orientovaná společnost odcizila a odmítá je přijmout. Nejvýznamnějším představitelem Ztracené generace se stal právě **Hemingway** (pojem použil v generačním románu ***I slunce vychází***, 1926), dále sem bývá řazen **Francis Scott Fitzgerald** aj.

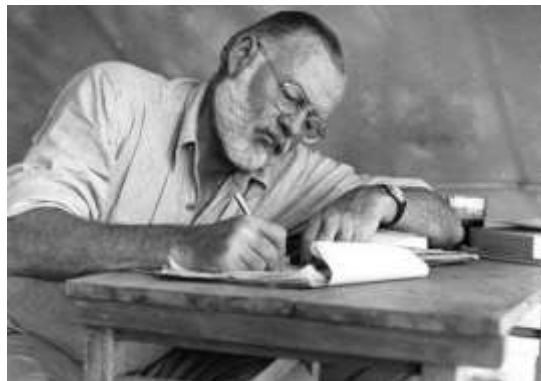
Ve Francii Hemingway přetavil své válečné zkušenosti a pařížské zážitky v rozhodnutí stát se **spisovatelem** a věnovat se umělecké analýze motivů statečnosti a nezdolnosti člověka vystaveného mezním životním situacím. Ze sebevědomého mladíka se stal **filozoficky založený tvůrce** tematizující **polaritu života a smrti i lásky a odvahy**, přičemž jeho hrdinové svádějí **osamělý boj** nejen proti nástrahám svého okolí, ale také s vlastními slabostmi i pochybnostmi. Cesta k vítězství vede přes **nalézání síly v přirozené podstatě člověka** a v uvědomění si velkoleposti života jako celku. Součástí tohoto tématu je **otevřeně pojímaná erotika**, z níž vyrůstá rovnoprávný, oboustranně dynamický **intimní vztah** mezi neokázale statečným mužem a nezávislou ženou.

K dosažení těchto záměrů Hemingway vytvořil **svébytný literární styl**, který spočívá na zcela novém pojetí estetické stránky jazyka. Základ tvoří **objektivní vypravěčství**, které je vedeno tak, aby čtenář mohl na základě minimalistického textu samostatně dotvářet hlubší smysl díla (Hemingway sám označil tuto literární techniku jako ***princip ledovce***). U Hemingwaye **hlavní postava** v sobě tlumí emoce, aby vzdálením se od tlaků reality mobilizovala své vnitřní síly, a tak dostála přirozeným požadavkům mužnosti, odvahy a cti. Hemingwayovi hrdinové v **dialozích** dávají průchod **přirozenému**, byť samozřejmě stylizovanému úspornému hovorovému **jazyku** obohacenému typicky anglosaským „podháněním“ (understatement). Tento styl, jehož počátky nalezneme již třeba u Jacka Londona, je ovlivněn kvalitní žurnalistikou, byl hojně napodobován a stal se příznačným pro **velkou část americké prózy 20. století**.

Hemingway začal **knižně publikovat** v r. **1923**: zprvu šlo o **povídkové soubory**. Jeho šťastná pařížská léta ovšem skončila krachem manželství. Během jednání s americkým nakladatelstvím se Hemingway intimně sblížil s americkou novinářkou Pauline Pfeifferovou (1895 – 1951). Aféra se provalila a následovaly (1927) rozvod s Hadley a vzápětí svatba s Pauline. Novomanželé se vrátili do Spojených států a posléze měli 2 syny.

V r. 1929 Hemingway publikoval román ***Sbohem, armádo***, v němž zúročil své válečné zkušenosti: příběh mladého páru – amerického poručíka a britské ošetřovatelky – ve víru války dosáhl **mezinárodního úspěchu** a zařadil Hemingwaye mezi **velké postavy světové literatury**.

Hemingway získal i finanční nezávislost a v letech 1931 – 1939 žil s rodinou v pohodlném domě v letovisku **Key West** na nejjižnějším cípu **Floridy**. Navíc hodně cestoval; znovu navštívil Španělsko a byl fascinován corridou – býčími zápasy –, v níž viděl působivou a výstižnou metaforu boje, který skutečný muž musí celoživotně vést. Také **lovil zvěř** v kraji svého dětství a v Africe. Od příjezdu na Floridu se rovněž věnoval **mořskému sportovnímu rybolovu**.

Ačkoli byl dosud považován za individualistu, na **dramatický světový vývoj 30. let** Hemingway reagoval díly, v nichž se postavil na stranu sociální spravedlnosti a solidárního boje za svobodu a demokracii. Do let Velké hospodářské krize zasadil román ***Mít a nemít***. V letech 1937 – 1938 působil jako novinářský zpravodaj ve španělské občanské válce, v níž se vláda široké antifašistické koalice marně bránila fašistickým povstalcům (které podporovaly Itálie a Německo). Ze španělských událostí (byl přítomen i v bojových akcích) vytěžil svůj román ***Komu zvoní hrana*** (ve vžitém českém překladu názvu *hrana = druh úmrtního zvonění*): příběh amerického dobrovolníka, který se na straně republikánů zapojí do partyzánského boje proti fašistům a během tří dnů zároveň prožije svou životní lásku, přerůstá v širší obraz statečného zápasu španělského lidu.

Ve Španělsku se Hemingwayovou milenkou stala americká novinářka Martha Gellhornová (1908 – 1998).

V r. 1940 se Hemingway rozvedl s Pauline a oženil se s Marthou. Oba si zvykli většinou pobývat ve svém domě na **Kubě**, kde Hemingway měl ideální podmínky k tvorbě. V r. 1941 pracovně navštívili Čínu. Pak přišla **Druhá světová válka**; Ernest a Martha se jako váleční zpravodajové zúčastnili **spojenecké invaze do Normandie** v červnu 1944 a Hemingway pokračoval se Spojenci až k **osvobození Paříže**. Již předtím se však v Londýně bláznivě zamiloval do britské novinářky Mary Welshové (1908 – 1986); v r. 1945 se rozvedl s Marthou a r. 1946 se Mary stala jeho čtvrtou a poslední manželkou. Ačkoli trvale žili v příjemném prostředí Kuby, Hemingway se na prahu padesátky začal potýkat s četnými osobními problémy, počínaje zdravotními potížemi (komplikace z nadváhy, těžké havárie v autě i letadle aj.) přes manželské neshody až po tvůrčí krizi. Výsledkem byly těžké deprese, z nichž nepomáhaly ani nové cesty za oceán. Ovšem právě v této obtížné situaci Hemingway napsal a r. **1952** publikoval novelu ***Stařec a moře***, která se stala jeho nejpopulárnějším a nejoceňovanějším dílem. Příběh starého kubánského rybáře, který sám svede statečný souboj s mohutným mečounem i hejnem žraloků v sobě koncentruje všechny typické silné stránky Hemingwayovy tvorby a zařadil se mezi nejslavnější díla světové beletrie.

V r. **1954** Hemingway dostal **Nobelovu cenu za literaturu**, ale jeho fyzická kondice se dále zhoršovala a Hemingway se uchýlil k nemírnému pití alkoholu. Když r. **1959** kubánští komunisté vedení Fidelem Castrem svrhli diktátora Fulgencia Batistu, Hemingway sice charismatickým revolučním voutsáčům vyjádřil sympatie, ale vzápětí se s Mary z Kuby odstěhoval, aby oba předešli zestátnění svého kubánského majetku. Na americkém venkově ve státě Idaho si koupili dům a v něm v létě 1961 Hemingway spáchal **sebevraždu** střelou z brokovnice do hlavy. Nepochybně tak učinil s vědomím, že jeho tvůrčí i životní síly upadají, ovšem sám natrvalo zůstal jedním z nejlepších a nejvíce inspirujících autorů v dějinách světového písemnictví.

Některá díla:

Romány I slunce vychází (The Sun Also Rises; 1926; vydáváno též pod názvem *Fiesta*; portrét Ztracené generace; TV film 1984: hrají Hart Bochner, Jane Seymourová, Robert Carradine), **Sbohem, armádo** (A Farewell to Arms; 1929; z První světové války; film 1932: režie Frank Borzage, hrají Gary Cooper a Helen Hayesová; film 1957: režie Charles Vidor, hrají Rock Hudson a Jennifer Jonesová), **Mít a nemít** (To Have and Have Not; 1937; z Velké hospodářské krize; film 1944: režie Howard Hawks, hrají Humphrey Bogart, Walter Brennan, Lauren Bacallová), **Komu zvoní hrana** (For Whom the Bell Tolls; 1940; ze španělské občanské války; film 1943: režie Sam Wood, hrají Gary Cooper a Ingrid Bergmanová);

Novela Stařec a moře (The Old Man and the Sea; 1952; film 1958: režie John Sturges, v hlavní roli Spencer Tracy; TV film 1990: v hlavní roli Anthony Quinn);

Povídkový soubor (s loveckou tematikou) Zelené pahorky africké (Green Hills of Africa; 1935);

Reportážní kniha (o corridě) Smrt odpoledne (Death in the Afternoon; 1932).

Ernest Hemingway (1898 – 1961): Sbohem, armádo (1929)

Vypravěčem je mladý Američan Frederic. Když se Spojené státy zapojily do První světové války, pobýval v Itálii, a tak tam hned vstoupil jako dobrovolník do italské armády. Stal se poručíkem a ocitl se na bojišti v alpské oblasti. Sblížil se s krásnou britskou vojenskou ošetřovatelkou Catherine: známost, k níž zprvu přistupoval jen jako k nezávazné kratochvíli, se postupně proměňuje v osudovou lásku, do níž ovšem zasáhne Fredericovo odvelení do nové ofenzivy.

Kniha první IX

(...) Vytáhl jsem nůž, otřel jsem střenku a seškrabal jsem vrstvu špíny ze sýra. Gavuzzi mi podal nádobu s makarony.

„Načňte to, tenente.“

„Ne,“ řekl jsem. „Položte to na zem. Najíme se všichni.“

„Nemáme vidličky.“

„K čemu, sakra,“ řekl jsem anglicky.

Rozkrájel jsem sýr na kousky a položil jsem je na makarony.

„Posadte se k tomu,“ řekl jsem. (...)

Všichni jedli, brady nízko nad nádobou, hlavy zvrátili dozadu a vcucávali konečky. Vzal jsem si ještě jedno sousto a kousek sýra a vypláchl jsem si ústa vínem. Venku něco spadlo, až se země zatřásla.

„Čtyřistadvacítka nebo minomet,“ řekl Gavuzzi.

„V horách žádné čtyřistadvacítky nejsou,“ řekl jsem.

„Mají velké kanony ze Škodovky. Viděl jsem krátery.“

„Třistapětky.“

Pokračovali jsme v jídle. Ozvalo se zakašlání, hluk, jako když se rozjíždí lokomotiva, a potom exploze, která znova otřásla zemí. (...)

Snědl jsem konec svého kousku sýra a polkl jsem víno. Vším tím ostatním rámušem jsem zaslechl kašlavý zvuk, potom přišlo to ču-ču-ču-ču, potom se zablesklo, jako když se otevrou dvířka tavicí pece, a ozval se řev, který začal bíle a zčervenal a sílil jako ženoucí se vichřice. Snažil jsem se nadechnout, ale dech mi vypověděl službu a já měl pocit, že jsem vylétl sám ze sebe a moje tělo letí a letí a pořád letí, tělesné a hmotné, vzduchem. Najednou jsem byl bez sebe, úplně a naprosto, a

věděl jsem, že je po mně a že to byl všechno strašný omyl, myslet si, že člověk jenom tak prostě umře. Potom jsem se vznášel, a místo abych letěl pořád výš, cítil jsem, že kloužu rychle zpátky. Vydechl jsem a přišel k sobě. Země kolem byla rozervána a proti mé hlavě visel roztržený dřevěný trám. Hlava mi třeštila a slyšel jsem někoho naříkat. (...) Pokusil jsem se pohnout, ale nemohl jsem. Slyšel jsem kulometry a pušky střílet přes řeku a po celé délce toku. Ozvalo se velké šplouchnutí a já spatřil, jak po obloze létají světelné granáty, roztrhávají se a bíle plynou a jak vyletují rakety a slyšel jsem bomby, to všechno najednou, a pak jsem blízko u sebe slyšel někoho naříkat „Mamma mia! Oh, mamma mia!“ (...) Byl to Passini, a když jsem se ho dotkl, vykřikl. Ležel nohama ke mně a ve tmě a ve světle jsem uviděl, že je má obě nad kolena rozdrčené. Jedna noha byla pryč a druhá držela za šlachy a cary kalhot a pahýl sebou kroutil a škubal...

Snažil jsem se přitáhnout k Passinimu, abych se pokusil dát mu kompresivní obvaz na nohy, ale nemohl jsem se hnout. Zkusil jsem to znova a nohy se mi trošku pohnuly. (...) Začal jsem odmotávat ovinovačku, ale uprostřed práce jsem si všiml, že už nemá význam, abych se snažil dát mu kompresivní obvaz, protože Passini je mrtvý. (...) Posadil jsem se zpřímá a vtom se mi něco pohnulo v hlavě jako závaží v očích mrkací panny a praštilo mě to vevnitř v očních důlcích. Měl jsem v nohou pocit tepla a mokra a v botách jsem také cítil teplo a mokro. Uvědomil jsem si, že mě to trefilo, naklonil jsem se a položil jsem si ruku na koleno. Koleno tam nebylo. Ruka zajela dolů a koleno bylo na holeni. „Ach, Bože,“ řekl jsem. „Dostaň mě odsud.“ (...) Někdo mě vzal pod paži a někdo jiný mi nadzvedl nohy. (...)

Frederic se dostane do péče lékařů. Shodou okolností se opět setká s Catherine, tentokrát se ovšem ocitl v roli pacienta.

Kniha druhá

XVI

(...) Ráno, když se rozednilo, usnul jsem znova, a když jsem se probudil, zjistil jsem, že je zase pryč. Vešla dovnitř, vypadala svěží a líbezná a posadila se na postel, a zatímco jsem měl v puse teploměr, vyšlo slunce a bylo cítit rosu na střeších a potom kávu, kterou pili muži u děla na vedlejší střeše.

„Kdybychom tak mohli jít na procházku,“ řekla Catherine. „Mít tu pojízdné křeslo, vyvezla bych tě.“ (...) „Co teď ale uděláme doopravdy,“ řekla, „bude, že tě dáme do pořádku pro tvého přítele dr. Valentiniho.“ (...)

„Catherine, prosím tě, pojď zas do postele,“ řekl jsem.

„Nemůžu. Ale že to byla krásná noc?“

„Můžeš si vzít dnes noční službu?“

„Asi ji budu mít. Ale ty o mě nebudeš stát.“

„Budu.“

„Ne, nebudeš. Tys ještě nezažil žádnou operaci.“ (...) „Bude ti špatně a já ti nebudu nic platná.“

„Tak sem pojď teď.“

„Ne,“ řekla. „Musím vyplnit formulář, miláčku, a připravit tě na operaci.“

„Ty mě vůbec nemiluješ, jinak bys honem přišla.“

„Ty jsi ale blázeň.“ Políbila mě. „To už pro kartotéční lístek stačí. Teplotu máš vždycky normální. Ty máš tak rozkošnou teplotu.“

„Ty máš všechno rozkošné.“

„Ale kdepak. Ty máš ale rozkošnou teplotu. Jsem na tvou teplotu strašně pyšná.“

„Možná že naše děti budou mít všechny rozkošnou teplotu.“

„Naše děti budou mít asi teplotu hroznou.“ (...) „Ale rychle se uzdrav, miláčku, a někam odjedeme.“ (...) „Možná, že bude po válce. Nemůže přece trvat věčně.“

„Já se uzdravím,“ řekl jsem. „Valentini mě dá dohromady.“

„To by měl, když má takové kníry. A miláčku, až ti dají na nos éter, tak myslí na něco jiného – ne na nás. Protože v narkóze se lidi obvykle strašně rozpovídají.“ (...)

„Nepromluví ani slovo.“

„Už se zase vytahuješ, miláčku. Vždyť víš, že nemáš zapotřebí se vytahovat. Až ti řeknou, abys dýchal zhluboka, začni se prostě modlit nebo říkat básničky nebo tak něco. Budeš vypadat rozkošně a já na tebe budu pyšná. (...) Máš tak rozkošnou teplotu a spíš jako chlapeček s rukou kolem polštáře a myslíš, že to jsem já. Nebo nějaká jiná dívka? Nějaká hezká Italka?“

„Jsi to ty.“

„Samozřejmě, že jsem to já. Ach, já tě tak miluju a Valentini ti nohu báječně spraví. Jsem ráda, že se na to nemusím dívat.“

„A dnes si vezmeš noční službu.“

„Ano. Ale ty o mě nebudeš stát.“

„Jen počkej a uvidíš.“

„Tak, a jsme hotovi, miláčku. Teď jsi čistý zvenčí i zevnitř. Pověz mi, kolik lidí jsi už v životě miloval?“

„Nikoho.“

„Ani mě?“

„Ano, tebe ano.“

„A kolik jiných? Ale opravdu.“

„Žádnou.“

„S kolika jsi – jak tomu říkáš? – něco měl?“

„Se žádnou.“

„Ty mi lžeš.“

„Ano.“ (...)

Frederic se po úspěšném operačním zákroku vrátí do bojových akcí.

Kniha třetí **XXIX**

V poledne jsme uvízli na rozblácené cestě, pokud jsme mohli odhadnout, asi tak deset kilometrů před Udine. Během dopoledne přestalo pršet a třikrát jsme zaslechli přilétat letadla, viděli jsme je letět nad sebou, dívali jsme se, jak se vznášejí daleko vlevo, a slyšeli jsme je bombardovat hlavní silnici. Propletli jsme se sítí vedlejších cest... Jenže když Aymův vůz couval, abychom se dostali z jedné slepé cesty, zapadl do měkké půdy při jejím okraji, a jak se kola rychle točila, zarývala se hlouběji a hlouběji, až vůz dosedl na diferenciál. Teď nezbývalo než prokopat strouhu před koly, naházet tam roští, aby se řetězy měly za co chytit, a pak tlačit, dokud vůz nebude na cestě. Všichni jsme slezli na cestu a zůstali stát okolo vozu. Oba četaři se podívali na vůz a prohlédli kola. Potom se beze slova otočili a pustili se po cestě pryč. Šel jsem za nimi.

„Pojďte,“ řekl jsem. „Nařežte trochu roští.“

„My musíme dál,“ řekl jeden.

„Pohněte sebou,“ řekl jsem, „a nařežte roští.“

„My musíme dál,“ opakoval ten první. Druhý neřekl nic. Nemohli se dočkat, až vyrazí. Neodvažovali se mi podívat do očí.

„Nařizuji vám, abyste se vrátili k vozu a nařezali roští.“ První četař se otočil. „Musíme dál. Za chvíli vás odříznou. Vy nám nemůžete dávat rozkazy. Nejste náš důstojník.“

„Nařizuji vám, abyste nařezali roští,“ řekl jsem. Otočili se a vyrazili na cestu.

„Stůj,“ křikl jsem. Šli dál po blátivé cestě, po obou stranách živý plot. „Nařizuji vám, abyste se zastavili,“ zavolal jsem. Přidali do kroku. Otevřel jsem pouzdro, vytáhl pistoli, namířil jsem na toho, který mluvil, a vypálil jsem. Netrefil jsem ho a oba četaři se dali do běhu. Vystřelil jsem třikrát a jednoho jsem složil. Druhý proběhl plotem a zmizel z dohledu. Vypálil jsem za ním skrz živý plot,

když utíkal přes pole. Pistole cvakla naprázdno, strčil jsem do ní nový zásobník. Viděl jsem, že druhý četař je už příliš daleko, abych po něm střílel. Byl daleko na druhém konci pole, utíkal, hlavu skrčenou mezi rameny. Začal jsem znovu nabíjet prázdný zásobník. Bonello ke mně přistoupil.

„Dovolte mi, abych ho dorazil,“ řekl. Podal jsem mu pistoli a on odešel tam, kde na cestě ležel četař od ženistů tváří k zemi. Bonello se nad ním naklonil, přiložil pistoli k mužově hlavě a zmáčkl kohoutek. Pistole nevystřelila.

„Musíte ji natáhnout,“ řekl jsem. Natáhl ji a dvakrát vystřelil. Chytil četaře za nohy a odvedl ho k okraji cesty, takže teď ležel vedle živého plotu. Vrátil se a podal mi pistoli.

„Chlap mizerná,“ řekl. Ohlédl se za četařem. „Viděl jste, jak jsem ho střílel, tenente?“

„Musíme si pospíšet s tím roštím,“ řekl jsem. (...)

Všichni jsme řezali větvičky a ratolesti. Věci z vozu jsme vyložili. Bonello vykopával strouhu před koly. Když jsme byli hotovi, Aymo spustil motor a zařadil rychlost. (...)

Ernest Hemingway, Sbohem, armádo, Praha 1999, s. 48 – 50, 89 – 91, 171 – 173. Přeložili Josef Škvorecký a Lubomír Dorůžka.

Poznámky a vysvětlivky:

Catherine [kæθərin]; **Gavuzzi** [gavudzi]; **ovinovačky** – součást tehdejší vojenské uniformy; pruhy látky, jimiž se ovinovala lýtka; **Passini** [passiny]; **tenente** – it. *poručík*; **Valentini** [valentiny]; **ženisté** – vojáci, kteří technicky zajišťují postup bojových útvarů.

Ernest Hemingway: Sbohem, armádo: poznámky k interpretaci

Hemingwayův román *Sbohem, armádo* vyšel ve stejné době jako další slavné svědectví o osudu mladého vojáka v zákopech První světové války – román *Na západní frontě klid* od Ericha Marii Remarqu, který někdy bývá považován za německého bližence Hemingwayovy Ztracené generace. **Název knihy** je – jak to měl Hemingway ve zvyku – inspirován známým literárním citátem: konkrétně jde o hořce ironickou variaci na verš *Adieu, armádo, skvělá armádo* z básně na počest alžbětinského námořního velitele Francise Drakea (autor George Peele). Příběh Frederica a Catherine je pro literární historii přelomový v několika směrech. Zpracovává sice prastaré **téma** lásky, do níž ničivě zasáhne vojenská služba a válka, ale namísto vžitého vzorce, kdy dívka zůstává v zázemí a muž odchází bojovat, tady se válce postaví oba partneři bok po boku.

Dalším novým prvkem je Hemingwayův **styl**. Jako nikdo předtím Hemingway **vtáhl čtenáře do spolupráce s autorem**. Literární věda tu hovoří o principu (místech) **nedourčenosti**, která se projevuje dvojím způsobem: **(a)** stručné, jakoby jen technické popisy umožňují čtenáři, aby si další rysy scény či postav domyslel sám podle své vlastní emotivní zkušenosti, **(b)** chladně nezúčastněný, až dokumentárně fotografický záznam děje vybízí čtenáře k tomu, aby v řazení motivů hledal případný hlubší smysl, který tam autor možná vložil, ale možná taky ne (viz např. pasáž „*Ach, Bože,“ řekl jsem. „Dostaň mě odsud. “ (...)* Někdo mě vzal pod paži a někdo jiný mi nadzvedl nohy.)

Kompozice je chronologická, relativně malý rozměr kapitol průběžně číslovaných napříč pěti oddíly (knihami) zvyšuje **dynamičnost** textu. **Šťavnatost jazyka** nevybledla ani po letech.

Dalším cenným rysem knihy je promyšleně **graduující způsob**, jímž čtenář teprve postupně objevuje celou šíři **vypravěčova charakteru**: milostně laškující mladík (moderní pojetí lásky je založeno také na rozpustilé, dráždivě vzrušující hře) v sobě rovněž skrývá podstatu **lovce**, který uplatnil smysl pro družné hodování, empaticky se pokusil o záchranu spolubojovníka, ale projeví i nelitostnou tvrdost vůči každému, kdo nechápe, jak je životně nutné setrvat v boji proti zlu.

Závěr knihy – Hemingway jej podle svého zvyku vícekrát přepracovával – ukazuje, že ani dobrodružným přeshraničním únikem se nelze vyhnout tragickému dopadu války na individuální osudy. Čtenář tuší, že Frederic, na konci knihy odcházející v dešti, zůstane válkou poznamenán navždy.

Ernest Hemingway (1898 – 1961): Stařec a moře (1952)

Měl už svoje léta, ale lovit do Golfského proudu vyplouval pořád sám a teď už nechytil vůbec nic celých čtyřiaosmdesát dní. Prvních čtyřicet bral na moře i chlapce. Tomu ale rodiče řekli, že stařík je *salao*, a nakázali mu, aby místo s tímhle smolařem jezdil s jiným rybářem, se kterým pak jen za první týden ulovili tři opravdu pořádné ryby. Chlapec viděl, že se stařec každý den vrací s prázdnou, a protože mu z toho bylo smutno, vždycky mu aspoň pomohl odnést svinuté šňůry, hák s bodcem, harpunu a stěžeň s navinutou plachtou. Byla záplatovaná pytlí od mouky a sbalená vypadala jako vlajka signalizující přiznání porážky.

Na kost vychrtlý stařec měl zátylek zbrázděný hlubokými vráskami a tváře až k bradě pokryté hnědými skvrnami kůže, která mu zrohovatěla působením slunce odrážejícího se od mořské hladiny. Od tahání šňůr s těžkými úlovky mu dlaně rozrývaly hluboké jizvy, ale žádná nebyla čerstvá. Podobaly se rýhám v kamenité bezrybé poušti.

Věkem sešlé na něm bylo všechno kromě očí, které svítily stejnou barvou jako moře a zářila z nich dobrá nálada a nezdolnost.

„Santiago,“ oslovil ho chlapec, když se od místa na břehu, kde stařec nechal člun, začali škrábat nahoru. „Teď už bych zase mohl na moře s vámi. S tamtím jsem něco vydělal.“

Hodně se od starce naučil a měl ho rád.

„Kdepak. Lovíš s někým, kdo má štěstí, tak se ho drž.“

„Copak si nevzpomínáte, jak jste jednou sedmaosmdesát dní nechytil vůbec nic a pak jsme tři neděle tahali z vody kusy jako hrom?“

„Jistě. Taky jsi neodešel proto, že bys o mně pochyboval.“

„Nařídil mi to táta, a já ho ještě pořád musím poslouchat.“ (...) „Můžu vám na zítra nachytat sardinky?“

„Ne, běž si zahrát baseball. (...)“

„Ale mně by to udělalo radost. Když už s vámi nemůžu lovit, chci vám aspoň pomoci.“ (...)

„Tak dobře,“ odpověděl stařec. Byl to prostý člověk, a tak nepřemítal, kde se v něm ta pokora vzala. Věděl ale, že ji v sobě má a nemusí se za ni stydět, protože cti netratí a není na újmu hrdosti.

„Při tomhle proudu by to zítra mělo jít dobře,“ prohlásil.

„Kam až se chystáte?“ zajímal se chlapec.

„Tak daleko, že jestli se změní vítr, nejspíš se nestihnu vrátit. Chci vyrazit hodně dlouho před úsvitem.“ (...)

„A máte pořád dost síly na opravdu velkou rybu?“

„Já myslím, že jo. A navíc se vyznám.“

„Tak odneseme věci k vám domů, já si vezmu vrhací síť a vyjedu na ty sardinky.“

Sebrali výstroj a šli. Stařec nesl na rameni stěžeň, chlapec vzal dřevěnou bedýnku se stočenými natvrdo spletenými hnědými šňůrami, vratipeň a hák s bodcem. Schrána s návnadou zůstala pod záďovým sedákem spolu s klackem, který se používal na dobíjení velkých kusů přitažených k bortu. Starce by nikdo neokradl, ale plachtu a silné lovné šňůry bral raději domů, protože jim rosa nedělá dobře. (...)

Po cestě došli k chajdě s dveřmi stojícími dokořán a vstoupili dovnitř. Stařec položil stěžeň s namotanou plachtou na zem u stěny a chlapec k ní pak přistrčil i ostatní věci. Stěžeň byl dlouhý skoro jako celá místnost. Žádnou další už chatrč z tvrdých, zploštělých listenů palmy zvané *guano* neměla. Na hliněné podlaze stála postel a stůl s jednou židlí, v koutě bylo ohniště, kde stařec vařil na dřevěném uhlí. Jednu hnědou stěnu z vláknitých listenů rozjasňoval barvotisk Nejsvětějšího

Srdce Ježíšova, druhou obrázek cobreské Madony Milosrdné Lásky. Byly to památky na starcovu manželku. Kdysi tu visela i její kolorovaná fotografie, ale stařec ji sundal, protože pohled na ni v něm probouzel smutek, a tak teď ležela na polici v koutě pod čistou košilí.

„Copak máte k jídlu?“ zajímal se chlapec.

„Rýži s kurkumou a rybou. Chtěl bys?“

„Ne, najím se doma. Mám zapálit uhlí?“

„Není třeba. Rozdělám oheň později, nebo si to sním studené.“

„Můžu si vzít vrhací síť?“

„Samozřejmě.“

Ve skutečnosti žádnou síť neměl a chlapec si pamatoval, kdy ji prodali, ale hráli tuhle hru každý den. Hrnec rýže s kurkumou a rybou byla taky jenom smyšlenka. (...)

Rybáři, na které se usmálo štěstí, se vrátili už dávno. Ulovené marlíny vykuchali, naložili na pár sbitých prken, které museli na každém konci vzít dva, a odklopýtali s nimi do rybárny. Tam pak čekali, až přijede nákladák s korbou vystlanou drceným ledem a vezme ryby na trh do Havany. Kdo ulovil žraloky, dovezl je na druhou stranu přístavní zátoky, aby je tam dělníci vytáhli kladkostrojem do vzduchu, vyřízli jim játra, odsekli ploutve, stáhli kůži a maso k nasolení nařezali na pruhy.

Když váł vítr od východu, nesl se přes zátoku od konzervárny zápach. Dnes byl ale cítit jen slabounce, protože vítr se stočil k severu a pak ustal docela...

Chlapec Manolin ještě přinese Santiagovi skromnou večeři a velmi brzy ráno, stále za tmy, mu předá slíbené sardinky jako návnadu a pomůže mu vystrojit člun a spustit jej na vodu.

Stařec už ve tmě vycítil nadcházející ráno a při veslování slyšel, jak se z vody vymršťují létavé ryby a za tichého syčivého bzukotu roztažených, tuhých a širokých hrudních ploutví, fungujících jako křídla, zase mizí opodál ve tmě. Měl rybí letouny rád, protože na širém moři představovali jeho nejbližší přátele. (...)

Stařec na moře vždycky myslel v ženském rodě, a tak mu něžně říkal *la mar*, jak to mají ve zvyku i jeho ostatní španělsky mluvící milovníci. Někdy ho samozřejmě také proklínali, ale to k lásce patří. Pro mladší rybáře, kteří vlastnili lovné šňůry zavěšené na bójkách a motorové čluny koupené v časech, kdy jim prodej žraločích jater vynesl hodně peněz, zůstávalo moře mužského rodu, tedy *el mar*, jako by to byl čistě zeměpisný termín, nebo dokonce soupeř či nepřítel. Stařec ale tu vodní spoustu zásadně pokládal za ženskou bytost, jež člověku buď projevuje přízeň, nebo mu ji odpírá, a i když mu vyvádí divoké kousky a schválnosti, je to jenom proto, že je jako každá žena pod vlivem Měsíce a nemůže si pomoci.

Nepřetržitě veslování starci nedělalo potíže, protože se nepřepínal a hladina byla až na občasné zavíření proudu úplně klidná. Nechával proud, aby ze třetiny odváděl práci za něj, a když začalo svítat, pohledem zjistil, že se dostal ještě dál, než počítal. (...)

Ještě než se úplně rozednilo, měl návnady ve vodě a nechával se unášet proudem. Jedna šňůra s vnařidlem sahala do hloubky čtyřiceti sáhů, druhá do pětasedmdesáti a třetí i čtvrtá padaly až do sto pětadvaceti. (...) Všechny šňůry, silné jako tlustší tužka, byly smyčkou přivázány ke klackům ze syrového dřeva, aby se okamžitě ponořily, kdyby se k vnařidlu přiblížila kořist a začala za něj tahat. (...)

Teď už bylo docela dobře vidět a každou chvilku muselo vyjít slunce.

Když se vyhouplo krajíčkem nad hladinu, o hodný kus blíž k pobřeží zaznamenal nízko na obzoru i čluny ostatních rybářů rozptýlené po celé šíři proudu. Pak světlo zesílilo, moře se rozzářilo, a jakmile se slunce vynořilo celé, odlesky jeho paprsků na hladině začaly starce bolestně oslepovat, i když se do něj nedíval. Hleděl do vody a pozoroval šňůry spadající rovně dolů do temnoty. Dokázal je držet kolměji než kterýkoli jiný rybář...

Já si ohlídám, aby byly tam, kde mají, říkal si stařec. Jen se mi vyhýbá štěstí. Ale kdoví? Dneska mě třeba potká. Nový den přináší novou naději. Mít i štěstí je samozřejmě lepší. Ale i tak se věci musejí dělat jaksepatří. Když pak štěstí skutečně přijde, je na to člověk připravený.

Slunce vystoupilo o dvě hodiny blíž k nadhlavníku, a starce proto při pohledu k východu oči tolik nebolely. (...)

Místo zelené linie pobřeží už viděl jen modravé pahorky s vršky, které se bělaly jako zachumelené, a nad nimi oblaka připomínající zasněžené horské štíty. Moře hodně ztmavlo a světlo se v něm lomilo jako ve skleněném hranolu. V záři slunce stojícího vysoko na obloze se myriády zrníček planktonu ztratily a šňůry padající kolmo ke dnu modrého, na tisíc sáhů hlubokého oceánu procházely vrstvami vody zbarvenými všemi odstíny duhy. (...)

Pohlédl na šňůry a uviděl, že jeden ze zelených klacků vyčnívajících z vody zajel zprudka pod hladinu.

„Jo,“ řekl. „Jo,“ opakoval a co nejopatrněji, aby se člun ani trochu nezakymácel, složil vesla. Prvou rukou sáhl po šňůře a jemně ji sevřel mezi palec a ukazováček. Nezaznamenal sebemenší odpor, ale stejně ji nepustil. Vzápětí se pohnula znovu. Tentokrát měl pocit, jako by za ni něco zkusmo zatahalo, docela slabě a zlehka, a bylo mu jasné, co se děje. Sardinky zakrývající hrot a dřík ručně kovaného háku, který malému tuňákovi trčel ven z hlavy, ve stosáhové hloubce ožíral nějaký modrý marlin. (...)

Spokojeně si to jemné pocukávání vychutnával, ale najednou ucítil prudké trhnutí a neuvěřitelně silný tah. Ryba musela být opravdu mohutná, a tak popouštěl šňůru víc a víc, až do vody začal sjíždět i první ze dvou zásobních kotoučů, kterými byla nastavená. Klesala pořád hlouběji, a přestože na ni palcem a ukazováčkem skoro netlačil, takže mu mezi nimi lehce klouzala, stejně tu neobyčejnou tíhu cítil.

„To je ale obryně,“ řekl. „Vzala tuňáka do huby napříč a chce si ho odtáhnout dál.“ (...)

Už si nevzpomínal, odkdy si vlastně povídá sám se sebou. Kdysi dávno si o samotě zpíval, a někdy to také dělával, když držel noční hlídku u kormidla rybářského kutru nebo na lodi lovící želvy. Mluvit sám pro sebe začal nejspíš v době, kdy s ním přestal jezdit chlapec, jistý si tím ale nebyl. (...)

„Zabrala,“ řekl. „Teď ji nechám, ať to do sebe nasouká.“ (...)

Sežer tu návnadu celou, aby ti hák hrotem probodl srdce a zahubil tě, běželo mu hlavou. Pak se pomalu vynoř, ať do tebe můžu vrazit harpunu. Dobrá. Skončila? Předhodil jsem ti toho dost?

„Tak jdem na to!“ vykřikl, obouruč šňůrou prudce škubl, čímž ji o něco povytáhl, pak ji začal střídavě oběma rukama vši silou soukat dovnitř a pomáhal si při tom celým tělem.

Neuspěl. Ryba zvolna plavala dál a on ji nedokázal přivléct ani o kousek blíž. (...)

Ryba to nevzdávala, a tak pomalu brázdili klidné moře. (...)

„Škoda, že chlapec nejede se mnou,“ pronesl stařec. (...)

Se šňůrou přes záda se rybě vzpíral, pozoroval úhel, pod nímž šňůra mizela pod hladinou, a člun zatím ustavičně plul k severozápadu.

Tohle ji zabije, říkal si, to nevydrží. Jenomže ryba i po čtyřech hodinách mířila na otevřené moře a on jí se šňůrou přes ramena musel vzdorovat.

„Zabrala mi o polednách, a ještě se nevynořila,“ postěžoval si nahlas.

Než rybu zasekl, narazil si slamák pořádně na hlavu a teď už ho řezal do čela. A protože měl navíc žízeň, klekl si a opatrně, aby šňůrou neškubl, dolezl po kolenou tak daleko na před, že když se natáhl, mohl volnou rukou uchopit láhev s vodou. Otevřel ji, trošičku se napil a opřel se. Seděl na složeném stěžni s plachtou, odpočíval a snažil se na nic nemyslet. Musel prostě vydržet.

Když se ohlédl, s překvapením zjistil, že pevnina už není na dohled. Ale co, řekl si. Cestou zpátky se budu řídit podle světél Havany. Do západu slunce zbývají ještě dvě hodiny a ryba se třeba

do té doby vynoří. Když ne, možná vyplave, až vyjde měsíc. A jestli ani to ne, tak dejme tomu s východem slunce. Netrápí mě křeče a cítím se silný. Na háku nejsem já, ale ryba. (...)

Soudě podle postavení hvězd, ryba celou noc nezměnila ani rychlost, ani směr. (...)

Šňůra, kterou měl kolem ramenou, ve vodě světélkovala. Rychlost člunu se snížila a záře Havany zeslábla, z čehož usoudil, že je proud unáší k východu. (...)

Začal litovat rybu, kterou zasekl. Myslel na to, jak je úžasná a zvláštní, a uvažoval, jak je asi stará. Ještě nikdy neměl co dělat s žádnou, která by byla tak silná a chovala se tak podivuhodně. Zřejmě je dostatečně zkušená, aby sebou nezmítala. (...) Ale je obrovská, a pokud má dobré maso, vynese mi spoustu peněz. To, jak po návnadě skočila, jasně potvrzuje, že je to samec. Taky nás táhne a bojuje bez jediné známky zmatku. Rád bych věděl, jestli má něco za lubem, nebo jestli stejně jako já nemá ponětí, co si počít. (...)

A nahlas si znovu postěžoval: „Kdybych tady tak měl chlapce.“

Ale chlapec tady není, pomyslel si. Jsi tady jen ty sám a měl by ses radši dostat k poslední šňůře teď hned, tma netma, odříznout ji a navázat zásobní kotouče.

A tak to udělal. Potmě to bylo těžké, a ryba sebou navíc v jedné chvíli šklubla tak prudce, že upadl na obličej a roztrhl si kůži pod okem. Po tváři mu začala stékat krev, ale než došla k bradě, srazila se a zaschla. Doplazil se zpátky na příď a opřený o zakřivené plaňky si trochu odpočinul. (...) Potom strčil ruku do vody, aby odhadl rychlost. (...)

„Rybo, budu tě držet, i kdybych měl vypustit duši,“ zašeptal. (...)

Člun plul stále stejnou rychlostí, a jakmile nad hladinu vykouklo vycházející slunce, padly jeho paprsky starci na pravé rameno. (...)

Když se slunce vyšplhalo výš, potvrdil si, že jí síly neopouštějí, podle úhlu šňůry však poznal, že plave v menší hloubce. To bylo dobré znamení, ale nezaručovalo, že se chystá vyskočit nad hladinu. Ale už by mohla.

„Panebože, ať vyskočí,“ řekl. „Mám dost šňůry, abych ji zvládl.“

Kdyby se mi podařilo trochu ubrat, možná by ji to bolelo a vyskočila by, přemítal. (...)

„Rybo,“ promluvil k ní, „z té duše tě miluju a vážím si tě. Ale zabiju tě, než skončí dnešní den.“

Aspoň doufám, dodal už jenom v duchu. (...)

Právě v tom okamžiku ryba nečekaně zabrala a strhla ho na kryt příďe. Kdyby se nezapřel a kousek jí nepopustil, mohla ho stáhnout do moře. (...) Pravičkou šňůru opatrně osahal a zjistil, že má v dlani krev. (...)

Silný, nepolevující tah šňůry mu bolestně drtil rameno a levička mu zdřevěněla. (...)

„Bože, ať ta křeč přejde!“ vyrazil ze sebe. „Kdoví, co má ta ryba ještě za lubem!“ (...)

V pravičce ucítil, že se tah šňůry i její sklon změnil. Zatnul záda a pak, zatímco levičkou začal rychle a prudce plácát o stehno, s radostí sledoval, jak se úhel s hladinou zmenšuje.

„Už stoupá!“ zvolal. (...)

Konec šňůry se pomalu a vytrvale zvedal, až se moře před přídí zavlnilo a ryba začala vyplouvat na hladinu. Trvalo to nesmírně dlouho, po bocích jí stékaly proudy vody a v záři slunečních paprsků se celá leskla. Hlavu i hřbet měla nachově fialové, široké pruhy na bocích svítily na slunci modrofialově. Horní mečovitá čelist dlouhá jako baseballová pálka se zužovala jako rapír. Marlin se z vody vyhoupl v celé své délce a pak se s plavností potápěče zase pohroužil pod hladinu. Stařec ještě zahlédl, jak mizí i obrovská kosa ocasní ploutve a šňůra sviští z paluby do vody.

„Je dobře o půl metru delší než člun,“ konstatoval. (...)

„Jestli ještě nejsi unavená, rybo,“ řekl nahlas, „tak to musíš být hodně zvláštní.“

Sám byl se silami téměř u konce. A protože chtěl s nadcházející nocí přijít na jiné myšlenky, začal přemítat o výsledcích obou baseballových lig – pro něj to byly *Gran Ligas* – a jak dopadl zápas newyorských Yankeů a detroitských Tygrů. (...)

Santiago se chystá strávit na moři již druhou noc během této plavby. Uloví několik menších ryb, aby je syrové snědl, a zahnal tak hlad. Doufá, že marlin skrytý v hlubině rovněž trpí nedostatkem potravy a že jej to pobídne k opětovnému vynoření.

Padla už tma, protože v září po západu slunce přichází noc rychle. Ležel přitisknutý k omšelému dřevu přídě a snažil se načerpat co nejvíc sil. Na obloze začínaly vycházet první hvězdy. (...)

Uchopil šňůru do pravičky, položil se na plaňkování a ještě ji přitiskl pravým stehnem. (...)

Měsíc už stál na obloze hodně dlouho, ale on stále spal, marlin stejnoměrně táhl a člun začal vplouvat do mračného tunelu.

Probudila ho pravá pěst, která ho švihla do tváře. Šňůra začala mizet v moři tak rychle, až ho páčila dlaň. Brzdil ze všech sil jen pravičkou, protože levičku měl úplně zdřevnělou. (...) V té chvíli voda vyšplíchla vysokým vírem, marlin se vymrštil do vzduchu a ztěžka dopadl zpět do moře. Vyskakoval znovu a znovu, takže i když stařec ze všech sil kontroval, šňůra napnutá k prasknutí se rychle odvíjela a člun letěl jako o závod. Někonec tah prudce strhl starce na příd'. (...)

Ale na tohle jsem přece čekal, blesklo mu hlavou, tak do toho. A tu šňůru hezky zaplatí, musí. (...)

Má co chtěl, pomyslel si stařec. Kromě toho nad hladinu vyskočil víc než desetkrát, takže si plynový měchýř pod páteří naplnil vzduchem a nemůže se potopit do větší hloubky, odkud bych ho mrtvého vytáhnout nedokázal. Brzy začne kroužit a já ho musím co nejvíc unavit. (...)

Když si obličej očistil, ponořil pravou ruku přes bort do vody, nechal ji tam a sledoval první známky úsvitu. (...)

Když usoudil, že má ruku ve vodě už dostatečně dlouho, vytáhl ji a prozkoumal.

„Tak hrozné to zas není,“ řekl nahlas. „A chlap nesmí na bolest dát.“

Opatrně chopil šňůru, aby ho nedřela do čerstvých ran v dlani, a přesunul těžiště těla na druhou nohu, aby mohl přes opačný bort ponořit do moře druhou ruku. (...)

To, že ryba teď opravdu opisuje kola, nevyčetl z úhlu, který šňůra svírala s hladinou. Natolik se zase nezměnil. Zaznamenal pouze, že tah mírně zeslábl, a tak začal pravičkou jemně ubírat. Šňůra se jako obvykle napjala znovu, ale ve chvíli, kdy už to vypadalo, že praskne, znenadání povolila a umožnila mu zkracovat ji dál. Přes hlavu si ji smekl z ramenou a začal ji lehce, ale vytrvale soukat do člunu zpátky. Tahal houpavě obouruč a ve snaze co nejvíc zapojit i sílu starých zad a nohou se při každém záběru zaklonil a zároveň natočil do strany. (...)

„Ryba je teď přímo na opačné straně kruhu,“ prohlásil. Když nepovolím, dobíráním jí šňůru pokaždé zkrátím, dodal v duchu. Tak za hodinku bych ji mohl vidět. Pak už půjde jen o to, abych ji dokázal udolat a zabít. (...)

Když se marlin kruhem vracel, vypadal opravdu velkolepě. Až na vlnění veliké ocasní ploutve byl naprosto klidný, a tak stařec začal ze všech sil zkracovat šňůru, aby ho dostal blíž. Marlin se na okamžik mírně naklonil na bok, vzápětí se však narovnal a pustil se znovu kolem. (...)

Tak ještě jednou, umínil si stařec, i když svaly na ruku už měl jako bláto a kvůli mžitkům před očima skoro neviděl.

Vzchopil se, ale dopadlo to jako předtím. No dobře, tak znova, řekl si a při tom pomyšlení málem omdlel.

Ale sebral veškerou svou bolest, zbylou sílu a dávno ztracenou hrdost a vložil je do zápasu s rybou, se kterou bojoval o přežití. Převalila se na bok, nechala se přitáhnout, až se mečovitým výrůstkem na horní čelisti téměř dotkla plaňkování, a dlouhá a široká plula podél člunu. Stříbřité, nachovými pruhy zbarvené tělo zdánlivě nemělo konce.

Pustil šňůru, přišlápl ji nohou, zvedl harpunu co nejvýš a veškerou silou umocněnou o tu, kterou v sobě právě zburcoval, ji marlinovi vrazil do boku jen kousek za velikou prsní ploutví, jež trčela z hladiny do výšky lidského hrudníku. Ucítil, jak ocelový hrot proniká do masa, a tak se o násadu opřel, vtlačil harpunu hloub a celou vahou na ni nalehl. (...)

